Mòdul 1 – Implantació de Sistemes Operatius

Unitat Didàctica 4

Administració i assegurament de la informació

Raül Sala / José Luis Antúnez - 2017/2018

Activitat 2

Sistemes de fitxers

Particions i tipus de particions, sistemes de fitxers, muntatge i desmuntatge. Planificació, creació i restauració de còpies de seguretat. Comprovació del sistema.

Distribució d'un disc dur (1)

Primera pista del disc dur

- Master Boot Record (MBR): Primer sector → 512 bytes.
  - 446 bytes per a l'stage 1 del **bootloader** (gestor d'arrancada)
  - 64 bytes per la **taula de particions**
  - 2 bytes per un codi únic (signature) del dic dur.

Resta de pistes

 Particions: divisions físiques del disc dur que es poden utilitzar per separar tipus de sistemes de fitxers o simplement per organitzar millor l'espai del disc.

Particions

- És el nom genèric que rep cada divisió (o part) existent en un dispositiu d'emmagatzemament de dades.
  - Normalment el concepte s'aplica a dispositius de memòria secundària com discs durs, llapis USB, etc.
  - Cada partició té el seu propi sistema de fitxers independent, de forma que un sol dispositiu físic, pot convertir-se en múltiples dispositius independents a nivell lògic.
  - A Linux cada partició es considera un dispositiu independent:
    - Sistemes antics sense llibreria libata (diferencien IDE/SATA):
      - ◆ IDE: /dev/hd* → /dev/hda, /dev/hdb, /deb/hda1,...
      - ◆ SATA: /dev/sd* → /dev/sda, /dev/sdb1,...
    - Sistemes actuals:
      - ◆ Tots els dispositius /dev/sd*.
  - A Windows cada partició és una unitat independent.

Avantatges de l'ús de particions (1)

- Suport de múltiples sistemes operatius: Actualment, gràcies a eines com les màquines virtuals podem tenir diversos operatius en una partició.
- Poder utilitzar múltiples sistemes de fitxers: Cada sistema de fitxers té el seus pros i contres.
- Gestió de l'espai de disc: Permet organitzar com es guarden les dades de disc.
  - Disposar d'una partició de disc de dades independent de la instal·lació del sistema operatiu.

Avantatges de l'ús de particions (2)

- Protecció enfront errors de disc: els discs fallen. Si apareixen errors a una partició de disc podrien no afectar a la resta de particions.
- Seguretat: Cada partició pot tenir definides polítiques de seguretat diferents.
  - Una partició de sistema pot estar "congelada", per exemple.
- Còpia de seguretat: algunes particions es poden utilitzar per dur a terme còpies de seguretat.

Sistema de particions x86 (1)

$\odot$ Principis dels 80: disc dur gran $\rightarrow$ 10MB.

- Suportava 4 particions (la taula del MBR únicament pot tenir 4 registres): PRIMÀRIES.
  - Aquest model va quedar obsolet amb el creixement dels discs.
- Va haver d'aparèixer el concepte de partició AMPLIADA o ESTESA.
  - Cada sistema una partició ampliada com a màxim
  - Una partició ampliada pot tenir N particions LÒGIQUES dins seu.

Partició primària

- Es poden formatar lògicament (formatar el sistema de fitxers).
- Es poden marcar com a arrencables/actives.
- A Linux van numerades de l'1 al 4

Sistema de particions x86 (2)

Particions ampliades

- No es poden formatar ni marcar com a arrencables/actives.
- Només són contenidors de particions lògiques.
- Com a màxim n'hi pot haver 1.
- Entre primàries i ampliades només hi pot haver un màxim de 4 particions.

Particions lògiques

- Es poden formatar lògicament (formatar el sistema de fitxers).
- Es poden marcar com arrencables
- A Linux, comencen sempre a numerar a partir de 5.

Esquemes típics de particionament

• Linux aconsella un mínim de dues particions:

- /: conté el sistema arrel, tot el sistema si no hi ha cap altre punt de muntatge.
- **swap:** necessària per a paginar la memòria RAM al disc dur, quan la RAM disponible s'acaba.

Altres particions (discutibles)	Mai es muntaran apart		
home: fitxers d'usuari i configuracions.	etc		
boot: arrencada (nucli + fitxers de suport).	bin		
usr: aplicacions de linux.	sbin		
opt: aplicacions de tercers.	lib		
var: dades variables del sistema.	dev		
tmp: informació temporal.			

Espai d'intercanvi (swap)

- Partició utilitzada per a guardar processos que ja no es poden/volen mantenir a la memòria principal (RAM).
  - Mecanisme de memòria virtual. Permet fer creure als processos que disposen de més memòria principal de la que realment existeix.
- Històricament es deia que calia el doble de la RAM disponible.
  - Actualment sovint no cal tanta.
  - L'espai de disc dur és barat

Formatació de dispositius

- Preparació el dispositiu per que pugui emmagatzemar dades.
  - 2 tipus de formatació: nivell físic i nivell lògic.

Formatació a nivell físic:

- Formatat a baix nivell:
  - Organització física del dispositiu: traçar senyals magnètiques i sectors.
  - Ve de fàbrica.
- Formatat a alt nivell:
  - Més proper al sistema lògic i al sistema operatiu (programari).
  - Crea un sistema de fitxers buit (partició).
  - fdisk, cfdisk, gparted, palimpsest,...
- Formatació a nivell lògic: alt nivell.
  - Assigna el propi sistema de fitxers: ext3, ext4, fat, ntfs,...
  - mkfs

Manipulació de la taula de particions - fdisk

- fdisk: Partition table manipulator for Linux.
  - Permet modificar la taula de particions.
  - No confondre amb fdisk de Windows (= objectiu, ≠ funcionament

```
# fdisk -1
/dev/sda: 80.0 GB, 80026361856 bytes
255 cabezas, 63 sectores/pista, 9729 cilindros
Unidades = cilindros de 16065 * 512 = 8225280 bytes
Identificador de disco: 0xd3d9d3d9
Disposit. Inicio
                                            Bloques
                    Comienzo
                                   Fin
                                                     Id
                                                         Sistema
/dev/sda1
                                 7297
                                          58613121
                                                         HPFS/NTFS
                        1
                                 9607
                                          18555075
                                                     83 Linux
/dev/sda2
                     7298
/dev/sda3
                     9608
                                 9729
                                            979965
                                                         Extendida
/dev/sda5
                     9608
                                 9729
                                            979933+
                                                         Linux swap / Solaris
```

La majoria de les opcions que veurem en aquesta sessió es poden fer gràficament amb gparted (sudo apt-get install gparted)

							/dev/sda (74.53 GiB) V	
	/dev/sda1 55.90 GiB						/dev/sda2 17.70 GiB	
	Partición	Siste	ema de archivos	Punto de montaje	Tamaño	Usado	Libre O	pciones
	/dev/sda1	<u> </u>	ntfs		55.90 GiB		boot	
	/dev/sda2	Br -	ext4	1	17.70 GiB	10.77 GiB	6.93 GiB	
)	▽ /dev/sda3	Ps -	extended		957.00 MiB	-		
'	/dev/sda5	Po I	linux-swap		956.97 MiB	-		

Opcions de fdisk

Quan accedir a fdisk disposem d'un menú d'opcions amb m:

```
estableix un senyalador d'arrencada
    edita l'etiqueta de disc bsd
    estableix el senyalador de compatibilitat amb DOS
    suprimeix una partició
    llista els tipus de particions conegudes
    imprimeix aquest menú
    afegeix una nova partició
    crea una nova taula de particions DOS buida
    imprimeix la taula de particions
    surt sense desar els canvis
    crea una etiqueta de disc Sun nova
    canvia l'identificador del sistema d'una partició
    canvia les unitats de visualització/entrada
    verifica la taula de particions
    escriu la taula al disc i surt
W
    funcions addicionals (només experts)
X
```

 Disposa d'un menú expert (x) que permet accedir a funcions addicionals.

Formatació a nivell lògic

- Cal assignar un sistema de fitxers a la partició per a que sigui accessible:
  - ext2, ext3, ext4
  - xfs
  - reiserfs
  - FAT
  - NTFS
- Al manual de fs (man fs) podem veure informació sobre els sistemes de fitxers més utilitzats a Linux.

Elements dels sistemes de fitxers ext

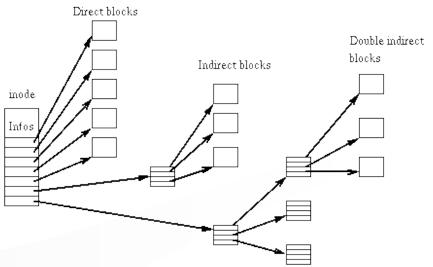
- Els sistemes de fitxers ext tenen 3 tipus de dades:
  - Superbloc: És un sol bloc de disc que conté informació de la resta de zones de disc.
  - Inodes: Estructura pròpia del sistema que guarda la informació característica d'un fitxer (excepte el contingut i el seu nom).
    - Component essencial del sistema lògic de fitxers
      - ◆ podem treballar amb els sistemes de fitxers amb independència de les característiques físiques de maquinari.
    - Cada inode disposa d'un identificador únic al sistema.
    - Quan creem un fitxer el sistema escull un inode lliure i guarda totes les metadades del fitxer menys el seu contingut i el seu nom a l'inode.
    - L'inode conté una llista de blocs que no tenen per què ser consecutius on es guarden les dades del fitxer.
  - Blocs de dades. Format normalment per blocs de 4k (es pot modificar al formatar el disc).

Informació dels inodes

- 1. L'identificador de dispositiu, que emmagatzema al sistema d'arxius.
- 2. El **nombre d'i-node**, que identifica l'arxiu dins del sistema d'arxius.
- 3. La **longitud de l'arxiu** en bytes.
- 4. L'identificador d'usuari del creador o un propietari de l'arxiu amb drets diferenciats.
- 5. L'identificador de grup d'usuaris amb drets diferenciats.
- 6. El **mode d'accés**: la capacitat de llegir, escriure, i executar l'arxiu per part del propietari, del grup d'usuaris i d'altres usuaris.
- 7. Les marques de temps amb les dates de les últimes modificacions, accés i de les modificacions del propi i-node.
- 8. El **nombre d'enllaços,** és a dir, el nombre de noms (entrades de directori) associats amb l'i-node.
- 9. La **ubicació del fitxer** al dispositiu: 15 punters a sectors de disc.
- EL NOM DE FITXER NO EL GUARDA A L'INODE: ÉS INFORMACIÓ DEL "FITXER" DIRECTORI QUE EL CONTÉ.

Ubicació de fitxers al disc (1)

- N'hi ha prou amb 15 sectors de disc?
  - 1 sector = 512 bytes
  - 15 sectors = 7,5 KB → CLARAMENT NO N'HI HA PROU!
- Blocs indirectes: referències a altres blocs (es poden anar creant diversos nivells)
  - 1 sector = 512 bytes
  - Cada punter = 4 bytes
  - 512 / 4 = 128 punters/sector

Ubicació de fitxers al disc (2)

- Fitxer emmagatzemat utilitzant:
  - 14 blocs directes
  - 1 bloc indirecte, del qual utilitza tots els seus blocs directes
  - 14 x 512 + 1 x 128 x 512 = 72704 B = 71 KB
- Fitxer emmagatzemat utilitzant:
  - 2 blocs directes
  - 13 blocs indirectes, dels quals s'utilitzen tots els blocs directes
  - 2 x 512 + 13 x 128 x 512 = 852992 B = 833 KB
- Fitxer emmagatzemat utilitzant:
  - 15 blocs doblement indirectes, dels quals s'utilitzen tots els blocs indirectes, que, a la seva vegada, utilitzen tots els directes.
  - 15 x 128 x 128 x 512 = 125829120 B = 120 GB

ext2

- ext2 creat al 1993 en substitució de ext
  - Cache en memòria: escriu al disc de forma asíncrona.
  - Apagada no controlada → pot provocar la pèrdua de dades (no journaling)
- El nucli marca el sistema de fitxers:
  - com dirty si hi ha dades pendents de gravar
  - com a clean si no hi ha dades pendents.
- Amb fsck es pot intentar solucionar. Trobem 2 casos possibles com a 'dirty':
  - La cache tenia dades pendents de escriure → es perden les dades.
  - La cache estava escrivint → es pot arreglar amb fsck.

ext3 / ext4

- ext3: sistema compatible amb ext2.
  - No és el més ràpid però té un bon consum de CPU

equivalent a ext2 + un seguit de millores:

- Journaling: Soluciona el problema de les inconsistències implementant transaccions, permet restablir dades d'una transacció en cas de fallada (similar a les bases de dades, en SSOO afecta a les estructures de directori, descriptors de fitxer, blocs lliures del disc)
- ext4: sistema que s'utilitza actualment. Compatible amb ext3.
   Millores:
  - Suport de sistemes de fitxers dins a 1024 PiB.
  - Millor ús de la CPU.
  - Millores en les operacions de lectura i escriptura.

xfs

• xfs:

- Sistema d'arxius d'alt rendiment de 64 bits amb journaling.
- Creat per SGI (antic Silicon Graphics Inc.), per a la seva pròpia implementació de Unix, anomenada IRIX.
- Al maig de 2000, el SFI va alliberar XFS sota una llicència lliure.
- XFS va ser incorporat a Linux a partir de la versió 2.4.25.

Característiques:

- Extended attributes
- ACL
- Quotes
- Journaling
- Sistema de fitxers de 64 bits (suporta particions i fitxers extremament grans). La mida teòrica màxima de la partició és 9 exabyte.
- Però quan s'executa en un sistema de 32 bits, el seu és de 16 Terabytes

reiserfs

• reiserfs:

- Sistema d'arxius de propòsit general
- Dissenyat i implementat per un equip de l'empresa Namesys. El projecte està liderat per Hans Reiser (d'aquí l'origen del nom).
- ReiserFS és suportat pel nucli Linux a partir de la versió 2.4.1 de Linux.
- Actualment s'està treballant en la versió 4 de reiser.

Característiques:

- Journaling.
- Reparticionament amb el sistema de fitxer muntat
- Tail packing: redueix la fragmentació interna

FAT

FAT (file allocation table):

- Sistema de fitxers propi de MS-DOS.
- Arbre de directoris multinivell.
- Sense concepte de propietaris (no hi ha proteccions).
- Mida dels noms: inicialment 8+3, actualment fins a 255.
- Enllaços: no els permetia inicialment. Ara enllaços directes.

• NTFS (new technology file system):

- Dissenyat per a aplicacions client/servidor, científiques, xarxa,... → actualment de propòsit general.
- Principis de disseny: seguretat, redundància i iterància a fallades, suport eficient discos/fitxers grans.
- Noms: 255 caràcters unicode.
- Journaling

Crear sistemes de fitxers

- mkfs: permet crear sistemes de fitxers de tot tipus.
  - Feu mkfs i tabulador per a veure les opcions que té:
    - mkfs.ext2, mkfs.ext3, mkfs.ext4, mkfs.reiserfs, mkfs.vfat (mkdosfs),...

```
# mkfs.ext3 /dev/sda1
# mkfs.vfat /dev/sda2
```

mkswap: permet crear particions d'intercanvi (no es munten: swapon)

```
# mkswap /dev/sda5
# swapon /dev/sda5
# swapon -s
```

Muntatge de dispositius

- Els fitxers NO han d'estar a un disc concret i ni tan sols han de ser de la màquina local (podem treballar en remot).
  - Per accedir a un dispositiu primer s'ha d'informar al Sistema Operatiu del camí, dins de la jerarquia principal, des d'on es podrà accedir als fitxers del dispositiu.
  - Aquest procés procés s'anomena muntatge de dispositius.
  - El directori des de el qual es pot accedir al dispositiu s'anomena Punt de Muntatge (típicament /media o /mnt)
  - Generalment només el super usuari (root) pot muntar dispositius o indicar quins dispositius poden ser muntats pels usuaris.

Comanda mount (1)

Consulta d'informació sobre dispositius muntats:

- Sense opcions o amb –1.
- Tota aquesta informació s'emmagatzema al fitxer /etc/mtab.
- També podem consultar aquesta informació a /proc/mounts.

```
# mount ; cat /etc/mtab ; cat /proc/mounts
```

• Muntatge de dispositius:

```
# mount [-afnrsvw] [-t vfstype] [-o options] disp dir
```

- a: munta totes les unitats indicades al fitxer /etc/fstab.
- f: mode fake: no munta realment. Útil combinat amb -v.
- -n: munta sense escriure a /etc/mtab.
- r: munta el sistema de fitxers en mode només lectura (-r readonly).
- -s: ignora les opcions que no siguin correctes.
- -v: mode verbose.
- -w: munta el sistema de fitxers en mode lectura/escriptura.

Comanda mount (2)

Exemple de muntatge:

mount /dev/sda5 /media/disc5

- Cal que el punt de muntatge existeixi prèviament.
- El sistema acostuma a detectar el sistema de fitxers i aplica unes opcions per defecte.

Opcions de mount:

- async/sync: els accessos d'entrada/sortida (I/O) poden ser asíncrons/síncrons.
- auto/noauto: es pot muntar amb l'opció –a o no.
- exec/noexec: permet o no l'execució de fitxers executables.
- remount: permet tornar a muntar un dispositiu ja muntat.
- ro/rw: només lectura/lectura i escriptura.
- defaults: utilitzar les opcions per defecte, que són: rw, suid, dev, exec, auto, nouser i async.

Desmuntar dispositius: umount

umount: Ordre contrària a mount.

```
# umount [-afnrv] [-t fstype] [device | mountpoint]
```

- Per desmuntar podem especificar el punt de muntatge o el dispositiu, però no tots dos.
- Paràmetres similars a mount. Cal destacar però:
  - **Desmuntar tot (-a):** desmunta allò indicat a /etc/mtab.
    - ◆ No els indicats a /etc/fstab.
    - ◆ No es podran desmuntar sistemes com l'arrel.
  - Forçar el desmuntatge (-f): Força a fer la operació de desmuntatge.
    - ◆ Acostuma a fallar si hi ha fitxers utilitzant el punt de muntatge.
    - ◆ Si falla el desmuntatge, sol ser útil tornar a muntar en mode només lectura ro.

```
# umount /dev/sda5
# umount /media/disc5
```

Fitxer /etc/fstab (1)

Configuració dels punts de muntatge

- Especifica les unitats que volem muntar durant l'arrencada del sistema.
- Quins usuaris poden o no muntar els dispositius disponibles.

```
# /etc/fstab: static file system information.
#
# Use 'blkid -o value -s UUID' to print the universally unique identifier
# for a device; this may be used with UUID= as a more robust way to name
# devices that works even if disks are added and removed. See fstab(5).
# <file system> <mount point>
                               <type>
                                       <options>
                                                        <dump>
                                                               <pass>
                                       defaults
                /proc
                                proc
proc
# / was on /dev/sda2 during installation
UUID=d22b35b6-e232-4fd6-befc-d34c44f015b9 / ext4 errors=remount-ro 0
                                                                             1
# swap was on /dev/sda5 during installation
UUID=d099dda2-f56e-47e6-9020-f146aa1acbcc none swap sw 0 0 /dev/scd0 /media/cdrom0
udf,iso9660 user,noauto,exec,utf8 0 0
```

Fitxer /etc/fstab (2)

- Primer camp (dispositiu): Descriu el dispositiu que s'ha de muntar. Diferents formats:
  - /dev/cdrom: cdrom
  - /dev/sdb7: partició lògica del segon disc dur
  - 192.168.0.3:/mnt: sistema de fitxers remot amb NFS
  - UUID=49fbc8a3-c70b-4b7a-9427-0fcfb77fdf66: identificador únic de la partició (MOLT BONA OPCIÓ, però com s'obté?)
  - LABEL=etiqueta: etiqueta del dispositiu
- Segon camp (fs_file, punt de muntatge): Punt de muntatge.
  - La swap no es munta → s'indica none.
  - Cal que estiguin creats prèviament.
    - Si desitgem que accedeixin tots els usuaris, establim els permisos:
       chmod -Rf 777 directori.

Fitxer /etc/fstab (3)

- Tercer camp (fs_vfstype): tipus de sistema de fitxers
  - Se suporten molts sistemes de fitxers: man fs, man mount.
  - Si s'indica auto el nucli intentarà esbrinar el sistema de fitxers del dispositiu.
     No funciona per a tots els sistemes de fitxers.
- Quart camp (fs_mntops): Opcions de muntatge separades per coma.
  - Opcions possibles: man mount.
- Cinquè Camp (fs_freq): Utilitzat per la comanda dump (realitza còpies de sistemes d'arxius).
  - El valor de 0 indica que no s'ha de fer un dump del sistema de fitxers.
- Sisè camp: l'ordre en què es fan les comrpovacions durant l'arrencada del sistema. Recomanat 1.
  - La comanda fsck és la encarregada de fer les comprovacions.
  - 0 indica que no es farà una comprovació del sistema abans de muntar.

Altres opcions

⊙ Opció –a:

- Munta tots els dispositius del fitxer /etc/fstab
  - Excepte els marcats com a noauto
  - Si ja està muntat no fa res

```
# mount -a
```

- Normalment només el superusuari pot muntar dispositius.
  - Excepció: si al fitxer /etc/fstab s'indica l'opció:
    - user: aleshores qualsevol usuari pot muntar aquell dispositiu.
    - Desmuntar: només pot l'usuari que ha muntat excepte si:
      - users: igual que user però a més poden desmuntar (malgrat no hagin muntat)
      - owner: especificar l'usuari. Aquest pot muntar i desmuntar
      - ◆ group: els membres del grup poden muntar i desmuntar
      - unhide: mostra els fitxers ocults

```
/dev/cdrom /cd iso9660 ro,user,noauto,unhide
# mount /dev/cdrom //NO S'INDICA LA RUTA DESTÍ: ÉS LA INDICADA A fstab.
```

Com calculem el UUID?

<u>Universally Unique Identifier</u>

- Estàndard universal d'identificació utilitzat en programari. Utilitza un esquema derivat del càlcul d'un MD5 a partir d'una URL.
- S'utilitza per identificar de forma única particions i utilitzar-ho al fitxer /etc/fstab. El UUID d'una partició es calcula amb blkid.
- http://en.wikipedia.org/wiki/UUID

• Com obtenir-lo?

```
$ blkid
...
/dev/sda1: UUID="1a20ae9e-9958-4552-a889-d06093bb985e" TYPE="ext3"
/dev/sda5: UUID="7afa4103-b81c-40f3-9797-920b3137794e" TYPE="swap"
...
```

```
ls -1 /dev/disk/by_uuid/
```

Comprovació de l'ús de disc

• Disk usage (du):

 Espai que ocupa en disc un fitxer o conjunt de fitxers (la mida es mostra en kbytes, per defecte).

```
$ du //per defecte, agafa el directori i subdirectoris del directori actual
$ du -a // agafa també fitxers
$ du fitxer.jpg //podem indicar-li un o diversos fitxers com a paràmetres
$ du *.* //es poden indicar patrons
$ du -h a* //format human readable (per defecte en KB)
```

• Disk free (df):

Fa un estudi de l'espai de disc utilitzat.

```
$ df
S. fitxers
                  Blocs
                          1K
                                 En ús
                                         Lliures %Ús Muntat a
/dev/sda1
                      3889892
                                2861572
                                           830724 78% /
                       772160
                                    100
                                           772060 1% /var/run
varrun
                                           771988 1% /dev
udev
                                    172
                       772160
tmpfs
                       772160
                                     92
                                           772068
                                                   1% /dev/shm
$ df -h //format human readable
```

Comprovació i reparació d'errors - fsck (1)

• File system check (fsck):

Permet comprovar i reparar sistemes de fitxers Linux.

```
$ fsck [-sAVRTMNP] [-C [fd] ] [-t fstype] [filesys ...] [fs-specific-options]
```

NO ES POT EXECUTAR SOBRE SISTEMES DE FITXERS MUNTATS!!!

- Es pot executar des d'un CD live.
- Es pot forçar al sistema per a que l'executi quan arrenqui el sistema.

OPCIONS MÉS IMPORTANTS

- -A: recorre el fitxer /etc/fstab i intenta comprovar tots els sistemes de fitxers.
- -R: es salta el root filesystem.
- -V: opció verbose.
- -N: no executa l'ordre, només mostra les accions a dur a terme.
- -M: no comprovar sistemes de fitxers muntats.

Comprovació i reparació d'errors - fsck (2)

- S'executa automàticament de tant en tant, en iniciar el sistema
  - Per defecte: cada 180 dies o 34 muntatges (modificable).
  - PODEM FORÇAR-NE L'EXECUCIÓ:
    - Afegint el fitxer forcefsck a l'arrel: \$ sudo touch /forcefsck
- En realitat, fsck és un frontend que executa programes diferents en funció del sistema de fitxers indicat:
  - fsck.vfat
  - fsck.nfs
  - fsck.ext2, fsck.ext3, fsck.ext4
  - fsck.reiserfs

Bibliografia i recursos utilitzats

- ⊙ Tur, Sergi (2009). Apunts del curs Linux Professional Institute Certificate 1 (LPIC 1). Examen 101.
  - http://acacha.org/mediawiki/index.php/LPI 102.1 http://acacha.org/mediawiki/index.php/LPI 104.1 http://acacha.org/mediawiki/index.php/LPI 104.2
- Morancho, Enric (2006). Unix Crides al sistema i comandes. Edicions UPC.
- Smith, Roderich W. (2006). LPIC 1: Linux Professional Institute Certification. Sybex.

